

แนวคิดเรื่อง “ตถาคตธรรม” ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค*

ละอองดาว นนทะส
สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแปลคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคมหายาโนตรตันตตรศาสตร์จากต้นฉบับภาษาสันสกฤต เป็นภาษาไทย และเพื่อศึกษาแนวคิดตถาคตธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค

ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์รัตนโคตรวิภาค เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนเกี่ยวกับตถาคตธรรม เนื้อหาส่วนใหญ่ นำมาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน ประมาณ 20 คัมภีร์ จึงเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาอธิบายเฉพาะเรื่องตถาคตธรรมมากที่สุด

ตถาคตธรรม หมายถึง ธรรมกายที่ยังมีกิเลสอาสวะห่อหุ้ม ซึ่งมีอยู่ในสรรพสัตว์ และสามารถที่จะบรรลุได้ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตให้บริสุทธิ์เป็นประภัสสร ในคัมภีร์นี้ยังมีการใช้คำอื่นๆ แทนคำว่า ตถาคตธรรม อีก เช่น สัตตวธาตุ ธรรมธาตุ โคตร ตถตา เป็นต้น สรรพสัตว์ทั้งปวงมีตถาคตธรรม เพราะมีธรรมกายแผ่ขานอยู่ในตนเอง มีตถตา (ความเป็นจริง) ที่ไม่เปลี่ยนแปลง และมีโคตรอยู่ภายในตน ซึ่งการรู้แจ้งธรรมกายนั้นมี 3 สถานะ กล่าวคือ 1) สถานะที่ธรรมกายยังมีกิเลสห่อหุ้ม เรียกว่า สัตตวธาตุ 2) สถานะที่แม้จะหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวงแต่ยังอยู่ในวัฏฏสังสารเพื่ออาศัยความกรุณาช่วยเหลือสรรพสัตว์ เรียกว่า พระโพธิสัตว์ และ 3) สถานะที่หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะพร้อมทั้งवासนาทั้งปวง เรียกว่า พระตถาคต คุณลักษณะของธรรมกาย คือ เที่ยง เป็นสุข เป็นอาตมะ และบริสุทธิ์

คำสำคัญ; ตถาคตธรรม, ธรรมกาย, รัตนโคตรวิภาค

*บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สันสกฤตศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร

The Concept of Tathāgatagarbha in Ratnagotravibhāga**

Laongdao Nonthasorn

Department of Sanskrit Studies, Faculty of Archaeology

Silpakorn University, Thailand

Abstract

This study aims at translating the Ratanagotravibhāga Mahāyānottaratantraśāstra from Sanskrit text into Thai and studying the concept of the tathāgatagarbha as revealed in this scripture.

The study found that the Ratnagotravibhāga is scripture that collected the Buddhist doctrines regarding tathāgatagarbha. The contents were excerpted from sources approximately twenty Mahayana Buddhist scriptures. It is the Buddhist text mostly described and especially concerned with the tathāgatagarbha.

The tathāgatagarbha means the dhammakāya which is encompassed with the defilements. This exists within all living beings, and they will be able to achieve it. They must practice mind to the glittering purity. In this scripture not only the word tathāgatagarbha has been used but there are also other various words which have been used instead such as sattvadhātu, dharmadhātu, gotra and tathatā. All living beings have the tathāgatagarbha because within all beings there are the dhammakāya infiltrate in themselves, having the tathatā (the truth) that is unchanging and having the gotra in themselves. The enlightenment of dhammakāya has three conditions namely:

** Research article in partial fulfillment of requirements for doctor of philosophy (Sanskrit Studies), Silpakorn University.

1) A condition that the dhammakāya is encompassed with the defilements, which can be called sattvadhātu; 2) A partial condition although liberates from all defilements, it still remains in the cycle of existences to help all living beings with compassion, which can be called bodhisattva; 3) A condition liberates from all defilements and all blessedness, which can be called tathāgata. The dhammakāya attributes are exactness, bliss, wholeness (uniformity), and purity.

Keywords; Tathāgatagarbha, Dharmakāya, Ratnagotravibhāga

บทนำ

แนวคิดเรื่องตถาคตครุฑ เป็นแนวคิดคำสอนหนึ่งในพระพุทธศาสนาหายาน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับคำสอนพื้นฐานที่อธิบายถึงความบริสุทธิ์ของจิตตามธรรมชาติ ซึ่งตถาคตครุฑมีอยู่ในสรรพสัตว์ และสรรพสัตว์มีศักยภาพที่จะบรรลุถึงได้

คัมภีร์ที่กล่าวถึงแนวคิดตถาคตครุฑโดยตรงคือคัมภีร์ตถาคตครุฑสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รจนาในช่วงประมาณ ค.ศ. 200–250 (Harvey, 1990) หรือประมาณ กลางคริสต์ศตวรรษที่ 3 (William, 2000) เป็นคัมภีร์ที่มีหลักคำสอนเพื่อให้สัตว์โลก ได้เข้าถึงธรรมชาติแห่งพุทธะที่อยู่ภายในตนเอง ถึงแม้คำว่า “ตถาคตครุฑ” จะมีปรากฏ ก่อนหน้านั้นในทศภูมิสูตร แต่ไม่ได้ให้คำอธิบายไว้ (ล. เสถียรสุด, 2519) แต่คัมภีร์ ที่รวบรวมแนวคิดตถาคตครุฑและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตถาคตครุฑไว้ โดยนำเนื้อหา มาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายานเล่มต่าง ๆ มารวบรวมไว้มีประมาณ 20 คัมภีร์ หรืออาจจะมากกว่านั้น เช่น คัมภีร์ตถาคตครุฑสูตร คัมภีร์อารยศรีมาลาสูตร คัมภีร์รัตนทวาริกาสูต คัมภีร์อนุตตวาปุณตวนิเทศปิรวรรต คัมภีร์มหาปริณิพานสูตร (มหายาน) เป็นต้น คัมภีร์ที่รวบรวมแนวคิดตถาคตครุฑที่กล่าวถึงนี้ คือ คัมภีร์รัตน โคตรวิภาค

คัมภีร์รัตนโคตรวิภาค เป็นคัมภีร์ที่สันนิษฐานว่ารจนาขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 7 (Takasaki, 1964) หรืออาจจะถูกรจนาขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 8–12 เป็นคัมภีร์ที่ได้รับการยกย่องว่าพระโพธิสัตว์ไมเตรยะเป็นผู้รจนา และได้ถ่ายทอดเนื้อหาให้แก่ท่านอสังคะ จากนั้น ท่านอสังคะจึงได้รจนาฉบับอรรถกถาขึ้นเพื่ออธิบายความฉับของพระโพธิสัตว์ ไมเตรยะ ซึ่งความชัดเจนในเรื่องนี้ยังหาข้อสรุปไม่ได้ (Takasaki, 1964) คัมภีร์รัตน โคตรวิภาค เป็นคัมภีร์ที่มีต้นฉบับเป็นภาษาสันสกฤต คัมภีร์นี้ได้มีการแปลเป็นภาษา ทิเบตและภาษาจีน ซึ่งฉบับแปลภาษาทิเบตมีชื่อว่า อุตตรตันตระ (Uttaratantra) ซึ่งคำว่า “อุตตรตันตระ” หมายถึง คำสอนของนิกายทางฝ่ายเหนือ (มหายาน) ที่สอนเกี่ยวกับ ธรรมชาติของจิตวิญญาน ซึ่งเป็นคำสอนที่สูงสุด ภายหลัง ดร. อี. โอเบอร์มิลเลอร์ (Dr. E. Obermiller) ได้นำต้นฉบับภาษาทิเบตแปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษซึ่งเป็นฉบับแปล ที่มีชื่อเสียงมาก ใช้ชื่อฉบับแปลนี้ว่า อุตตรตันตระ ตามต้นฉบับแปลภาษาทิเบต ส่วนฉบับแปลภาษาจีนมีชื่อว่า รัตนโคตรศาสตร์ (Ratnagotrāśāstra) ซึ่งหมายถึง

ศาสตร์หรือตำราความรู้ที่เกี่ยวกับตถาคตครุ (ดูความหมายของคัมภีร์ด้านล่างประกอบ) สำหรับต้นฉบับเดิมภาษาสันสกฤตนั้นมีชื่อว่า รัตนโคตรวิภาค มหยาโนตตรตันตรศาสตร์ (Ratnagotravibhāga Mahāyānottaratantraśāstra) เป็นฉบับที่ ดร. อี.เอช. จอห์นสตัน (Dr. E.H. Johnston) เป็นผู้ค้นพบชิ้นส่วนต่างๆ ของคัมภีร์นี้ และได้ใช้ชื่อนี้เป็นชื่อคัมภีร์ตามต้นฉบับเดิมในเวลาต่อมา ต่อมา ดร. จิกิโด ทากาซากิ (Dr. Jikido Takasaki) ได้นำฉบับนี้เป็นต้นฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ และเป็นอีกหนึ่งฉบับแปลที่มีชื่อเสียงมากเช่นเดียวกัน

จักรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (2544) ได้กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ของการจรรณาคัมภีร์นี้เพื่ออธิบายภาพรวมโดยละเอียดของหลักธรรมเรื่องตถาคตครุ เนื่องจากไม่มีคัมภีร์ใดหรือพระสูตรใดได้เก็บรวบรวมไว้มีเพียงการจรรณาอธิบายไว้ในพระสูตรใดพระสูตรหนึ่ง คัมภีร์นี้ได้มีแนวคิดพื้นฐานอิงตามคัมภีร์ศรีมาลาเทวี สีนทาสสูตรเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจมีพัฒนาการเพิ่มเติมจากเดิมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น (Takasaki, 1964) คัมภีร์นี้ได้นำความสัมพันธ์ระหว่างตถาคตครุและธรรมกายผ่านการเชื่อมแนวคิดตถตา (ความเป็นเช่นนั้น) รวมทั้งได้นำเอาแนวคิดเรื่องธรรมชาติแห่งพุทธะมาใส่ไว้ด้วย

ความหมายของคำว่า “รัตนโคตรวิภาค มหยาโนตตรตันตรศาสตร์” แยกคำและความหมายได้ดังนี้

1. “รัตนะ”

อี.โอเบอร์มิลเลอร์ (Obermiller, 1931) ได้กล่าวถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่เปรียบเหมือนรัตนะ หรืออัญมณีล้ำค่า 3 ประการเพราะมีคุณสมบัติต่างๆ เช่น มีความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งปวง มีอานุภาพเหนือธรรมชาติทั้งต่อร่างกายและจิตใจ และคุณสมบัติอื่นๆ อย่างเหลือเชื่อ เป็นเครื่องประดับของโลก เพราะรัตนะทั้งสามเป็นสาเหตุให้เกิดคุณธรรมความดีต่างๆ ของเหล่าสรรพสัตว์ แม้แต่มีคุณสมบัติที่มีคุณลักษณะพิเศษเฉพาะที่ยอดเยี่ยมสูงสุด เหนือกว่ามวลสัตว์โลกทั้งปวง เป็นต้น ซึ่งข้อความเหล่านี้ตรงกับเนื้อหาในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค (ฉบับภาษาสันสกฤต) ในบทที่ 1 หน้าที่ 20-21 (Johnston, 1950) ซึ่งเป็นเนื้อความที่คัมภีร์รัตนโคตรวิภาคได้อ้างอิงมาจากคัมภีร์อารยศรีมาลาสูตรว่า

รัตนานิ ทุรลโกตปาทานุ นิรุมลตวาทฺ ปุรภาวตํ ।

โลกาลํการุตฺตวาทฺครตฺวานํ นิรฺวึการตํ ॥ 22 ॥

[ที่เรียกว่า] รัตนะทั้งหลาย เพราะเกิดขึ้นได้ยาก เพราะปราศจากมลทิน เพราะทรงพลัง เพราะความเป็นเครื่องประดับของโลก เพราะเป็นสิ่งที่สูงสุด และเพราะไม่มีการเปลี่ยนแปลง ॥ 22 ॥

2. “โคตร”

“โคตร” ในความหมายของคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคนี้ใช้แทนคำว่า ตถาคตครรภ์ ธรรมธาตุ ธรรมกาย ธรรมตา และศูนยตา

เมื่อรวมคำว่า “รัตนะ” และ “โคตร” เข้าด้วยกันเป็น “รัตนโคตร” จะมีความหมายตามคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคได้อธิบายความหมายของโคตรซึ่งเป็นโคตรของรัตนตรัย โดยอ้างอิงเนื้อหาในคัมภีร์อารย-ศรีมาลาสูตร ตามเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในบทที่ 1 หน้าที่ 21 (Johnston, 1950) มีเนื้อความสรุปว่า “โคตรแห่งรัตนตรัย คือวิสัยของผู้เห็นแจ้งสรรพสิ่งและวิสัยนั้นมีลักษณะเป็นอจินไตย”

3. “วิภาค”

“วิภาค” หมายถึง การแบ่งการแจก การจำแนก การแยก ความแบ่ง ฯลฯ ส่วนตอน (พันตรี ป. หลงสมบุญ, 2546)

แต่ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค คำว่า “วิภาค” นี้หมายถึง “การวิเคราะห์” เพื่อให้สอดคล้องกับความหมายของคำว่า “รัตนโคตร” (ratnagotra) เพราะคำว่า รัตนโคตร หมายถึง ตถาคตครรภ์

ฉะนั้น จากความหมายที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ สรุปความหมายของคำว่า “รัตนโคตรวิภาค” หมายถึง การวิเคราะห์ตถาคตครรภ์ซึ่งเป็นที่รองรับความบริสุทธิ์อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากอย่างยิ่ง

4. “มหายาน”

พระพุทธศาสนา มหายาน หมายถึง นิกายใหญ่นิกายหนึ่งของพระพุทธศาสนา ที่แยกออกจากพระพุทธศาสนาเดิมประมาณพุทธศตวรรษที่ 2 ได้เจริญรุ่งเรืองในชมพูทวีปทางตอนเหนือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา และแพร่กระจายไปเจริญรุ่งเรืองไปในประเทศต่าง ๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น (พระมหาจุฑาทน นรเชฏโฐ, 2556)

5. “อุตตระ”

คำว่า “อุตตระ” (uttara) มีความหมายว่า ยิ่ง กว่า เหนือ ยอดเยี่ยม เช่น อนุตตรธรรม (ธรรมที่ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า) หรือ อุตตรนิกาย (พวกอาจารย์เผยแผ่ลัทธิไปทางเหนือของชมพูทวีป มีทิเบต มองโกเลีย เอเชียกลาง จีน เกาหลี ญี่ปุ่น จนจรดเวียดนาม จึงเรียกพวกนี้กันว่า ฝ่ายอุตตรนิกาย (ส. ศิวรักษ์, 2542)

6. “ตันตระ”

ตันตระ ส่วนใหญ่จะรู้จักกันว่า เป็นหนึ่งในคัมภีร์ต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา มหายานที่มีการประพันธ์ขึ้นภายหลังพุทธกาล ส่วนใหญ่เป็นภาษาสันสกฤต และนำมาแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาอื่น ๆ ในเวลาต่อมา เช่น ภาษาจีน ภาษาทิเบต ภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น เรื่องราวทั้งหลายเกี่ยวกับพุทธศาสนา มหายาน ได้มาจากข้อมูลในคัมภีร์เหล่านี้ นี่เอง คัมภีร์ของพุทธศาสนา มหายาน แบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ พระสูตร ศาสตร์ และตันตระ

“ตันตระ” เป็นคัมภีร์ลึกลับส่งทอดให้เฉพาะสาวกผู้ผ่านการเลือกสรรเพียงไม่กี่คน ผู้ส่งทอดหรือประสิทธิ์ประสาทตันตระให้คืออาจารย์หรือครู บุคคลผู้ที่ไม่ผ่านพิธีกรรมรับสืบทอดที่เรียกว่า อภิเษก จะไม่มีทางได้รู้ตันตระ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คนนอกได้ล่วงรู้เนื้อหาสาระของตันตระ ข้อความในตันตระจึงใช้ภาษาลับเฉพาะรู้กันเพียงคนวงในเท่านั้น ตันตระเป็นคัมภีร์ที่ประพันธ์ขึ้นประมาณตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา มีทั้งสิ้นประมาณนับพัน ๆ เรื่อง คัมภีร์ตันตระแพร่หลายในนิกายวัชรยาน หรือพุทธศาสนาในประเทศทิเบต เชื่อกันว่า ตันตระเป็นคัมภีร์หรือคำสอนจากพระพุทธเจ้าในตำนานต่าง ๆ ซึ่งส่งทอดมาสู่ครูเป็นรุ่น ๆ สืบต่อกัน ความเชื่อและแนวปฏิบัติในตันตระมักเกี่ยวข้องกับสิ่งลึกลับ พิธีกรรม อำนาจญาณและอิทธิฤทธิ์ เป็นต้น

(ภัทรพร สิริกาญจน และคนอื่น ๆ, 2546)

เมื่อรวมคำ “อุตตระ” และ “ตันตระ” เข้าด้วยกัน จะได้คำว่า “อุตตรตันตระ (Uttaratantra)” หมายถึง คำสอนของชาวพุทธนิกายฝ่ายเหนือ

7. “ศาสตร์”

เสถียร โพธิ์นันทะ (2520) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของ “ศาสตร์” ไว้ว่า ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 4-5 การเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในอินเดียโดยทั่วไป

ได้เกิดมีการแต่งคัมภีร์มหายานขึ้น มีศูนย์กลางอยู่ที่อินเดียใต้ และเป็นประเภทพระสูตรต่อมาในศตวรรษหลังๆ คือในศตวรรษที่ 6-8 จึงได้มีการแต่งประเภทอภิธรรมหรือศาสตร์ปกรณ์ต่างๆ ขึ้น แพร่ขยายทั่วไปทั้งปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ

สรุปความหมายรวมของคำว่า “มหายาโนตรตันตฺรศาสตร์” จึงมีความหมายว่า งานประพันธ์หรือคัมภีร์ที่มีหัวข้อคำสอนที่ยอดเยี่ยมของมหายาน

ผู้วิจัยสรุปความหมายของชื่อคัมภีร์ “รัตนโคตรวิภาค มหยาโนตรตันตฺรศาสตร์” ว่าหมายถึง คัมภีร์ที่มีหัวข้อคำสอนที่ยอดเยี่ยมของมหายาน ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะหฺตถาคตตรรกซึ่งเป็นที่ยอมรับความบริสุทธิ์ อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากอย่างยิ่ง

คัมภีร์นี้กล่าวถึงตถาคตตรรกและธรรมกายเป็นอย่างเดียวกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน กล่าวคือ จิตที่มีกิเลสห่อหุ้มนั้น เรียกว่า ตถาคตตรรก ส่วนจิตที่หลุดพ้นแล้วจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง เรียกว่า ธรรมกาย นอกจากนี้คัมภีร์นี้ยังมีคำศัพท์อื่นๆ ที่ใช้เรียกแทนตถาคตตรรกไว้อีกมากมาย เช่น สัตตวธาตุ ธรรมธาตุ ตถตา พุทธตรรก เป็นต้น (Johnston, 1950)

จากความหมายของชื่อคัมภีร์ซึ่งแม้จะมีคำที่รู้จักกันโดยทั่วไป แต่ในคัมภีร์นี้กลับเจาะจงความหมายเฉพาะเรื่องตถาคตตรรกหรือธรรมกายนี้เอง จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดตถาคตตรรกที่คัมภีร์รัตนโคตรวิภาควรรวบรวมมาจากคัมภีร์มหายานเล่มอื่นๆ และถือเป็นคัมภีร์เล่มเดียวที่กล่าวอธิบายแนวคิดตถาคตตรรกที่มีเนื้อหามากมายและชัดเจนที่สุดที่ปรากฏมีอยู่ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดตถาคตตรรกในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค
2. เพื่อค้นหาคำไวพจน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับตถาคตตรรกในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค
3. เพื่อศึกษาสาเหตุที่สรรพสัตว์มีตถาคตตรรกและการรู้แจ้งถึงธรรมกายของสรรพสัตว์ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและแปลคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค ภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี ฉบับของจอห์นสตัน (Johnston) เป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นต้นฉบับที่ใช้วิจัยในครั้งนี้
2. รวบรวมและตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค ทั้งภาษาไทย ภาษาสันสกฤตและภาษาต่างประเทศ
3. จัดลำดับและเรียบเรียงข้อมูล
4. วิเคราะห์ข้อมูล สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

ผลดำเนินการวิจัย

ผลจากการดำเนินการวิจัยพบองค์ความรู้ที่ได้จากวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การศึกษาแนวคิดตถาคตครรในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค เริ่มตั้งแต่การให้ความหมายของคำว่า “ตถาคตครร” ความหมายแนวคิดตถาคตครร ที่นักวิชาการต่างๆ ได้ให้ความคิดเห็นไว้ แนวคิดตถาคตครรในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค ส่วนที่ 2 คำว่า “ตถาคตครร” ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคมีการเรียกชื่อหลากหลาย ในคัมภีร์นี้ และสาเหตุที่ทำให้มีชื่อเรียกแตกต่างกัน และส่วนที่ 3 สาเหตุที่สรรพสัตว์ มีตถาคตครรและการรู้แจ้งถึงธรรมกายของสรรพสัตว์ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค โดยมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาแนวคิดตถาคตครรในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค เริ่มตั้งแต่การให้ความหมายของคำว่า “ตถาคตครร” ความหมายแนวคิดตถาคตครร ที่นักวิชาการต่างๆ ได้ให้ความคิดเห็นไว้ แนวคิดตถาคตครรในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คำว่า “ตถาคตครร” เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต ประกอบมาจากคำว่า “ตถาคต” (tathāgata) และคำว่า “ครร” (garbha) โดยแต่ละคำ มีความหมายว่า

คำว่า “ตถาคต (tathāgata)” ประกอบมาจากคำว่า

- 1) “ตถา (tathā)” และคำว่า “อาคต (āgata)” หมายถึง มาแล้วอย่างนั้น และ
- 2) “ตถา (tathā)” และคำว่า “คต (gata)” หมายถึง ไปแล้วอย่างนั้น

ตถาคต หมายถึง ผู้เสด็จมาแล้วอย่างนั้น มาจากคำว่า ตถา-อาคต, ผู้เสด็จไปแล้วอย่างนั้น มาจากคำว่า ตถา-คต (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550)

ส่วนคำว่า “ครรรค์ (garbha)” หมายถึง 1) ครรรค์ (the womb), 2) ข้างใน, กึ่งกลาง, ช่องว่างภายใน (inside, middle, interior of anything), 3) ตัวอ่อน (embryo), 4) ห้องนอน, ที่อยู่ (sleepingroom) (Monier, 1899)

เมื่อนำคำว่า “ตถาคต” และ “ครรรค์” มารวมกันจึงมีความหมายว่า “ตถาคตครรรค์” คือ พุทธจิตที่อยู่ในสัตว์ทั้งหลาย ตถาคตหมายถึงพระพุทธเจ้า (มีนัยยะบ่งถึงธรรมกาย) ส่วนครรรค์ คือ ช่องท้องหรือช่องว่าง เมื่อรวมคำว่า “ตถาคต” และ “ครรรค์” เข้าด้วยกัน จึงได้ความหมายว่า ตถาคตครรรค์ คือ ภาวะแห่งพุทธะที่อยู่ในจิตของสัตว์ทั้งหลาย (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550)

พระมหาพุทธณา นรเชฏโฐ (2556) กล่าวว่า ตถาคตครรรค์ หมายถึง ครรรค์หรือเชื้อแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าที่มีอยู่ในภายในของคนและสัตว์ทั้งปวง แต่ยังไม่ถูกเปิดเผยหรือแสดงตัวออกมา เพราะถูกห่อหุ้มไว้ด้วยกิเลสทั้งหลาย ซึ่งการเข้าถึงในตถาคตครรรค์ของตนเองนั้น บุคคลจะต้องได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องจากพระพุทธเจ้าหรือพระโอรสสัตว์ทั้งหลาย

ชัยสิทธิ์ สุวรรณรางกุล (2559) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “ตถาคตครรรค์ มีความผสมกลมกลืนได้ดีกับแนวปฏิบัติต่างๆ ซึ่งมีอยู่หลากหลายในพระพุทธศาสนา คำว่า ตถาคตครรรค์ อาจมีนัยหรือความหมายว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายมีตถาคตอยู่ภายในตน คืออยู่ในเมล็ดพันธุ์ หรือมีความหมายว่า สรรพสัตว์คือบ่อเกิดของตถาคต หรือมีความหมายว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายมีตถาคตเป็นส่วนสำคัญเป็นแกน หรือเป็นธรรมชาติภายในอันสำคัญ ในยุคต่อมาได้อธิบายความหมายของตถาคตครรรค์ว่า หมายถึงสิ่งพิเศษเฉพาะที่มีอยู่ภายในสรรพสัตว์ กล่าวคือสรรพสัตว์เหล่านั้นต่างก็มีตถาคตครรรค์อยู่ภายในตนอยู่แล้ว

ฉะนั้น โดยสรุป ตถาคตครรรค์ แปลรวมความได้ว่า 1) ครรรค์ซึ่งเป็นที่อยู่ของหรือที่เกิดของตัวอ่อนของตถาคต 2) ตัวอ่อนของตถาคต ซึ่งเป็นแก่นแท้ของพุทธะ (จิตบริสุทธิ์) ที่จะพัฒนาต่อไปเป็นพระพุทธเจ้า 3) ห้องหรือที่เก็บตัวอ่อนซึ่งเป็นแก่นแท้หรือเป็นธรรมชาติแห่งพุทธะที่พร้อมจะพัฒนาสู่การเป็นพระพุทธเจ้า

พระสูตรที่กล่าวถึงทฤษฎี “ตลาดศรัทธา” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นที่รู้จักกันดีในพระสูตรที่รวบรวมโดย อี. เอช. จอห์นสตัน ภายใต้ชื่อว่า รัตนโคตรวิภาค มหายานโนตรตันตรศาสตร์ และในฉบับแปลภาษาทิเบตได้อ้างถึงส่วนหนึ่งของงานนั้น โดยชื่อ มหายานโนตรตันตรศาสตร์ หรือใช้ชื่อย่อว่า อุตตรตันตระ

คัมภีร์นี้ได้กล่าวถึงตถาคตครรว่า เป็นจิตประภัสสร ซึ่งคัมภีร์นี้ชี้ให้เห็นชัดว่า ความแปดเปื้อนของจิตไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของจิต และถ้าจิตถูกชะล้างความแปดเปื้อน กลับสู่สภาพเดิม (ซึ่งคือมีจิตเดิมแท้) ธรรมชาติหรือคุณลักษณะแห่งพุทธะจะเผยออกมา กล่าวอีกนัยหนึ่ง จิตที่ประภัสสรกับธรรมชาติแห่งพุทธะมีอาจแยกจากกันได้ และคัมภีร์นี้ ยังกล่าวถึงตถาคตครรว่าเป็นศูนย์ตา คือว่างจากกิเลสทั้งปวงที่ถูกปกปิด แต่ไม่ว่างจากธรรมะ

ชัยสิทธิ์ สุวรรณวรังกุล (2557) ได้ศึกษาว่า ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค กล่าวไว้ว่า ตถาคตตรรกและธรรมกายคือสิ่งเดียวกัน เป็นความจริงพื้นฐานอันสำคัญ เป็นกฎสากล สรรพสัตว์ทั้งหลายมีความเป็นตถาคตตรรก ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสิ่งที่อยู่ภายในตน คือ ธรรมกาย ตถตา และตถาคตโคตร ทั้ง 3 สิ่งนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง เป็นสัพพัญญู ครอบรู้ด้วยปัญญา และมีความเสมอกันในทุกชีวิต ดังนั้นการจะบรรลุ ธรรมกายต้องระลึกถึงพระปัญญาของพระพุทธองค์ ในฐานที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของความรอบรู้ภายในตน คัมภีร์รัตนโคตรวิภาค ยืนยันถึงความเป็นอันเดียวกันของคุณสมบัติพื้นฐาน 3 ประการนี้ เพราะธรรมกาย ตถตา และตถาคตโคตร นั้นมีความสว่างภายใน เป็นสภาวะภายในของตน เป็นความจริงที่สมบูรณ์ และมีอยู่ในทุกคน

1) กล่าวชัดเจนถึงตาคตครรร์และธรรมกายเป็นอย่างเดียวกัน ซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 2 (Johnston, 1950) ว่า

ตถาคตครุณ อิติ ศาวิบุตร ธรรมกายสุโยตทอิจนมุ ।

ดูก่อนศาวิบุตร คำว่า ตถาคตครุณ นี้เป็นชื่อของธรรมกาย ।

และสาเหตุที่มีการเรียกชื่อแตกต่างกัน ได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 12 (Johnston, 1950) ว่า

อยมเว จ ภควัสตถาคตธรรมกายโวินิรมุกตเกสคโกศสตถาคตครุณะ สุจยเต ।

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค อนึ่ง ธรรมกายแห่งตถาคตนี้นั้นแล แม้ยังไม่หลุดพ้นจากการห่อหุ้มจากเครื่องห่อหุ้มคือกิเลส ย่อมถูกเรียกว่า ตถาคตครุณ ।

2) กล่าวถึงคุณสมบัติของตถาคตครุณไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 46 (Johnston, 1950 : 46) ว่า

น ปุณรภควัสตถาคตครุโณ ขายเต วา ชีรยติ วา มริยเต วา จยุเต โวตูปยุเต วา ।

สกุตตลกษณวิษยยุติวฤตโต ภควัสตถาคตครุโณ นิติโย ธรุวะ คิวะ ศาคุตต อิติ ।

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ตถาคตครุณไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน หรือ ไม่อุบัติ । ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะตถาคตครุณอยู่นั่นกว่าวิสัยที่จะกำหนดได้ด้วยลักษณะที่ถูกปรุงแต่งแล้ว เที่ยง ยั่งยืน สงบ เยือกเย็น ด้วยประการฉะนี้ ।

สรุปได้ว่า ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคได้กล่าวถึง ตถาคตครุณและธรรมกายเป็นเรื่องเดียวกัน แต่กรณีที่มีเครื่องกิเลสมาห่อหุ้มร้อยรัดไว้ จะเรียกว่า ตถาคตครุณ และกรณีที่หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหมด ก็จะเรียกว่า ธรรมกาย และตถาคตครุณนี้จะไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่เคลื่อน ไม่อุบัติ เพราะเป็นสิ่งที่เกินวิสัยที่จะกำหนดได้ด้วยสังขตะ เป็นสิ่งที่เที่ยง ยั่งยืน สงบ และเยือกเย็น

ส่วนที่ 2 คำว่า “ตถาคตครุณ” ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคมีการเรียกชื่อหลากหลาย และสาเหตุที่มีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น คำว่า ปรมัตถ, สัตตวธาตุ, ธรรมกาย, ธรรมธาตุ, ตถตา, พุทธครุณ, ชินครุณ, ชินตะวะ, สัมพุทธครุณ, สัมพุทธรัตนะ, ศูนย์ตา, โคตร ได้มีเนื้อหากล่าวไว้ดังนี้

ครรภ์ของพระชินเจ้าจึงมีอยู่ในสัตว์ทั้งหลาย (ทั้งปวง) ผู้ที่เห็นแจ้งความจริง ได้สอนสิ่งนี้ไว้แล้ว

6) เรียกว่า “สัมพุทธครรภ์” ปรากฏอยู่ในบทที่ 1 หน้าที่ 61 (Johnston, 1950) ว่า

ราศทุเวสมลาทีโกศนิวุตต์ สัมพุทธครรภ์ ชคต

การุณยาทวโลกย ตนุนิวรณ นิรุหนติ ตทวนมุณี ॥ 101 ॥

พระพุทธเจ้า (พระมุณี) เมื่อทรงทอดพระเนตรเห็นโลก สัมพุทธครรภ์ถูกห่อหุ้มด้วยเครื่องห่อหุ้มคือมลทินอันเกิดจากราคะโทสะเป็นต้น จึงกำจัดเครื่องห่อหุ้มนั้นเสีย ด้วยความกรุณา ฉะนั้น /

7) เรียกว่า “สัมพุทธรัตนะ” ปรากฏอยู่ในบทที่ 1 หน้าที่ 63 (Johnston, 1950) ว่า

ตทวตฺ เกลศมหาศุจิปรปตติ สัมพุทธรัตน ชินะ

สตตฺเวษุ วุยวโลกย ธรรมทศ[ตต]จุลฺลทฺธเย เททินาม ॥ 111 ॥

พระชินะเจ้าเมื่อทรงเห็นแจ้งสัมพุทธรัตนะในสัตว์ทั้งหลายซึ่งตกลงไปในสิ่งสกปรกมากมายคือกิเลส จึงทรงแสดงหลักธรรมแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเพื่อชำระล้างสัมพุทธรัตนะนั้นให้สะอาด /

8. เรียกว่า “ศูนยตา” เพราะการที่บุคคลต้องการทำลายภพเพื่อมุ่งไปสู่ความว่าง (ศูนยตา) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการของการหลุดพ้น ตามเนื้อความที่ปรากฏอยู่ในบทที่ 1 หน้าที่ 76 (Johnston, 1950) ว่า

ตถาคตครุชฌานเมว ตถาคตานำ ศูนยตาชฌานม /

ความรู้เกี่ยวกับตถาคตครรภ์ ก็คือ ความรู้เกี่ยวกับศูนยตาแห่งตถาคตทั้งหลาย นั่นแล /

9. เรียกว่า “โคตร” เพราะโคตรมีความบริสุทธิ์และความเศร้าหมองเหมือนกันกับตถาคตครรภ์ซึ่งขึ้นอยู่กับจิตผ่องใสเพราะปราศจากกิเลสอาสวะ และจิตเศร้าหมองเพราะมีกิเลสอาสวะมาห่อหุ้ม ตามเนื้อความที่ปรากฏอยู่ในบทที่ 1 หน้าที่ 69 (Johnston, 1950) ว่า

สวภาโว ธรรมกาโย'สย ตถตา โคตรมิตยปี ।

ธรรมชาติ (สวภาวะ) ของตถาคตธรรมนี้เป็นธรรมกาย เป็นตถตา เป็นโคตร ।

สรุปได้ว่า ตถาคตธรรม มีการเรียกที่แตกต่างกัน เพราะมีสภาวะตามเหตุและปัจจัยดังที่กล่าวไว้แล้วในแต่ละข้อ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับจิตหรือธรรมชาติดั้งเดิมภายในตัวตนของสรรพสัตว์ หากจิตมีกิเลสอาสวะมาห่อหุ้มพันนาการไว้ก็ทำให้จิตนั้นเกิดความมัวหมอง เป็นจิตที่มีมลทิน แต่หากได้ชำระจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ผ่องใส ก็จะทำให้จิตหลุดพ้นจากการเกาะเกี่ยวของกิเลสอาสวะเหล่านั้น และจิตที่สะอาดบริสุทธิ์นี้ เรียกว่า ธรรมกาย

ส่วนที่ 3 สาเหตุที่สรรพสัตว์มีตถาคตธรรมและการรู้แจ้งถึงธรรมกายของสรรพสัตว์ในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคได้กล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ไว้ดังนี้

1) สาเหตุที่สรรพสัตว์มีตถาคตธรรม มีเนื้อหาปรากฏไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 26 (Johnston, 1950) ว่า สัตว์ทั้งปวงมีตถาคตธรรมตลอดเวลา เพราะ

- (1) ธรรมกายของตถาคตแผ่ชานอยู่ในสรรพสัตว์
- (2) ตถตาของตถาคตมีธรรมชาติไม่เปลี่ยนแปลงมีอยู่ในสรรพสัตว์
- (3) โคตรของตถาคตมีอยู่ในสรรพสัตว์

และได้กล่าวอธิบายถึงลักษณะที่ทำให้ตถาคตธรรมมีอยู่ในสรรพสัตว์ทั้ง 3 ลักษณะ ไว้ว่า

- ธรรมกายของตถาคตแผ่ชานอยู่ในสรรพสัตว์ เพราะมีตถาคตญาณแผ่ไปอย่างทั่วถึง ซึ่งมีเนื้อหาปรากฏในบทที่ 1 หน้าที่ 22 (Johnston, 1950) ว่า

น ส กคฺจิตฺตตฺตวส สตฺตวนิกาเย สวิทฺยเตยฺยตฺร ตถาคตชฺญาณํ น สกฺลมนุปรวิขุญฺญํ ।

ไม่มีสัตว์ตนใดในบรรดาหมู่สัตว์ทั้งหลาย ที่ตถาคตญาณจะไม่แผ่ไปอย่างทั่วถึง ।

- ตถตา (ความเป็นจริง) ของตถาคตมีธรรมชาติทำให้ไม่เปลี่ยนแปลงมีอยู่ในสรรพสัตว์ เพราะการเป็นตถาคตต้องมีความบริสุทธิ์ ซึ่งมีเนื้อหาปรากฏในบทที่ 1 หน้าที่ 71 (Johnston, 1950) ว่า

สฺรเวชามวิคิขฺญาปิ ตถตา ศุทฺธิมาคตา ।

ตถาคตตัว ตสุมาจุจ ตทครุภาะ สรวเทหิน อิติ //

ตถตาของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ถึงแม้ว่าจะมีความไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อถึง ความบริสุทธิ์ (จึงถูกเรียกว่า) ความเป็นตถาคต ดังนั้น สัตว์ทั้งปวง จึงเป็นผู้มีครุภแห่ง ตถาคตตน //

- โคตรของตถาคตมีอยู่ในสรพสัตว์ เพราะพุทธญาณมีความไม่เป็น สองตามธรรมชาติ ซึ่งในคัมภีร์นี้ ได้อธิบายความไม่เป็นสองไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 56 (Johnston, 1950) ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า พุทธะ เพราะได้ตรัสรู้ในธรรมทั้งปวง และสิ่งที่เรียกว่า นิพพาน เพราะกำจัดมลทินพร้อมทั้งวาสนา ด้วยการตรัสรู้ นั้น ทั้งสองสิ่งนี้จึงเป็นสิ่งที่ ไม่เป็นสอง (เป็นอย่างเดียวกัน) เพราะไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้ ความบริสุทธิ์ จึงปรากฏออกมาในโคตรของพุทธะซึ่งมีเนื้อหาปรากฏในบทที่ 1 หน้าที่ 73 (Johnston, 1950) ว่า

อุตปาทาหวา ตถาคตานามนุตปาทาหวา สไทเวเต สตุตวาสุตถาคตครุภา
อิติ ।

ไม่ว่าตถาคตจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ก็มีตถาคต ครรภอยู่ตลอดเวลา นั้นแล ।

ฉะนั้น ในคัมภีร์นี้จึงได้สรุปสาเหตุที่สรพสัตว์มีตถาคตครรภอยู่ตลอดเวลา โดยมีเนื้อหาอ้างอิงมาจากคัมภีร์ตถาคตครรภสูตร ซึ่งปรากฏเนื้อหาไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 25-26 (Johnston, 1950) ว่า

เพราะหมู่สัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ภายในพุทธญาณ เพราะความบริสุทธิ์ (ไม่มีมลทิน) ของหมู่สัตว์นั้นไม่มีความเป็นสองโดยธรรมชาติ เพราะผล [ของความ บริสุทธิ์] นั้น ปรากฏชัดออกมาในโคตรอันเป็นของพุทธะ ดังนั้น ท่านจึงกล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นผู้มีพุทธครรภ ।

สรุปความว่า การที่สรพสัตว์มีตถาคตครรภอยู่ตลอดเวลา นั้น แสดงให้เห็นว่า สรพสัตว์สามารถบรรลุธรรมกาย เป็นพระพุทธเจ้า เข้าถึงพระนิพพานได้ ก็ด้วยการฝึกฝน อบรมตนเอง ทำสมาธิภาวนาขัดเกลาอบรมจิตให้ปราศจากกิเลสอาสวะ กำจัดมลทิน และวาสนา สามารถทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสอยู่ตลอดเวลา ด้วยการปฏิบัติตนตาม คำแนะนำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ที่พร้อมจะช่วยเหลือสรพสัตว์ ให้หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารด้วยความกรุณาของพระองค์

2) การรู้แจ้งถึงธรรมกายของสรรพสัตว์มีรายละเอียดดังนี้

ธรรมกายเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักการเรื่องไตรกาย ซึ่งเป็นความเชื่อตามคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ที่กล่าวถึงพระพุทธรูปองค์ทรงมีไตรกาย กล่าวคือ กายแรกเป็นนิรมลกาย เป็นกายเนื้อของพระพุทธรูปองค์เป็นกายที่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ตามกฎของไตรลักษณ์ เหมือนสรรพสัตว์ทั่วไป กายที่สองเป็นสัมโพธิ์กาย เป็นกายทิพย์ เป็นกายที่พระพุทธรูปองค์ทรงแสดงให้เห็นเฉพาะพระโพธิสัตว์ และโดยปกติทั่วไปสรรพสัตว์จะมองไม่เห็นกายนี้ แต่จะเห็นกายนี้ได้ก็จะต้องฝึกฝนอบรมตนเอง ทำความดี ปฏิบัติตนเหมือนพระโพธิสัตว์เท่านั้น และกายที่สามเป็นธรรมกาย

คัมภีร์วินัยปิฎก ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของธรรมกายว่า มีความบริสุทธิ์ และเป็นความจริงสูงสุด (Johnston, 1950) มีคุณลักษณะ 4 ประการ คือ เทียง เป็นสุข เป็นอิตตา และบริสุทธิ์ (Johnston, 1950) และสาเหตุที่ทำให้มีคุณลักษณะทั้ง 4 ประการนั้น เพราะผลที่เกิดจากการที่พระโพธิสัตว์ได้ปฏิบัติธรรม 4 ประการ มี ศรัทธา ปัญญา สมาธิ และกรุณา (Johnston, 1950) นอกจากนี้ ยังกล่าวให้รายละเอียดไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 54-55 (Johnston, 1950) อีกว่า ธรรมกายมีธรรมชาติไม่เปลี่ยนแปลง เป็นที่พึ่งที่ยั่งยืน เป็นอวิธรรม และเป็นนิพพาน

การรู้แจ้งธรรมกายของสรรพสัตว์นั้น ในคัมภีร์นี้ได้จัดประเภทการรู้แจ้งหรือเข้าถึงธรรมกายตามสถานะความบริสุทธิ์ของธรรมกายไว้ 3 สถานะ คือ

- (1) พุทธธาตุที่ไม่บริสุทธิ์ เรียกว่า สัตตธาตุ
- (2) พุทธธาตุที่มีทั้งบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ เรียกว่า พระโพธิสัตว์
- (3) พุทธธาตุที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ เรียกว่า พระตถาคต

ซึ่งมีหลักฐานปรากฏไว้ในบทที่ 1 หน้าที่ 40-41 (Johnston, 1950) ว่า
- อยเมว ศาวิปุตร ธรรมกาย’ปรยุนตเกสโกโกโกฏฐิตะ । สสารสโรตสา
อุหยาโน’ นวราครสสารคตยุตยูปตติหุ สจรรน สตตวธาตุตริตยุตเต ।

ดูก่อนสาริบุตร ธรรมกายนี้ เมื่อถูกห่อหุ้มด้วยเครื่องห่อหุ้มคือกิเลสอันไม่มีที่สุด । ถูกสังสารวัฏพัดไป และเคลื่อนที่ไปอยู่ในระหว่างการตายและการเกิดอันอยู่ในสังสารอันมีเบื้องต้นอันใคร ๆ ผู้ไปตามอยู่รู้ไม่ได้ นั่นแหละ ท่านจึงเรียกว่า สัตตธาตุ ।

- ส เอว ศาริปุตร ธรรมกายะ สสารโสรัถยะชนิรวินโณ วิรุตตะ สรวกาม
วิษเยภโย ทศปารมิตานตฺรคโตศฺจตุรศีตฺตยา ธรรมสฺกนฺธสทสฺสโรพธาย จรฺยํ จรฺนุ โพธิ
สत्ตฺวา อิตฺตฺยฺจฺยเต ।

ดูก่อนสาริปุตร ธรรมกายนั้นนั่นเอง เมื่อรังเกียจทุกข์ในกระแสแห่งสังสาร
และเบื่อหน่ายจากอารมณ์แห่งกามทั้งปวง บำเพ็ญจริยาเพื่อการตรัสรู้ ด้วยทศปารมิตาที่มีอยู่
ภายใน และด้วยหมวดธรรม 84,000 พระธรรมชั้นนี้ ท่านจึงเรียกว่า โพธิสัตว์ ।

- ส เอว ปุณฺเ ศาริปุตร ธรรมกายะ สรวเกสฺสโกศปริมุทตะ สรวทุชะตํกุรานตะ
สรวโปเกส-มลาปคตะ ศุทฺโธ วิคุทฺธะ ปรมปรีศุทฺธธรรมตํยา สฺหิตะ สรวสฺตฺวาโลกนียํ
ภุมิมารุณะ สรวสฺยา เขมฺยภุมาวทวิตฺยํ เปารุชํ สฺถาณ ปฺราปโธ'นาวรณธฺรมาปฺรติหตสรว
ธฺรไมศฺวรฺยพลตามธิตตสฺสตา-คโต'รหฺนุ สมฺยกสฺสพฺพุธ อิตฺตฺยฺจฺยเต ।

นอกจากนี้ ดูก่อนสาริปุตร ธรรมกาย [นั้น] เมื่อหลุดพ้นจากเครื่องห่อหุ้มคือ
กิเลสทั้งปวง ก้าวล่วงจากทุกข์ทั้งปวง เมื่อกำจัดมลทินคืออุปกิเลสทั้งปวง เป็นผู้บริสุทธิ์
บริสุทธิ์บริบูรณ์ ดำรงอยู่ในธรรมชาติที่บริสุทธิ์หมดจดอย่างยิ่ง เมื่อขึ้นสู่ภูมิอันสรรพสัตว์
ทั้งหลายพึงมองดู บรรลุถึงกำลังของบุรุษที่ไม่เป็นรองใคร ในภูมิที่จะพึงรู้ทั้งปวง และได้
บรรลุถึงความเป็นผู้มีกำลังที่ยิ่งใหญ่ในธรรมทั้งปวงอันไม่ถูกขัดขวางโดยธรรมอันเป็น
เครื่องขวางกั้น ท่านจึงเรียกว่า ตถาคต อรหันต์ สัมมาสัมพุทฺธะ ।

สรุปได้ว่า สาเหตุที่สรรพสัตว์ทั้งปวงมีตถาคตครรภ์อยู่ตลอดเวลา เพราะธรรมกาย
ของตถาคตแผ่ซ่านอยู่ในสรรพสัตว์ เพราะตถาคตแห่งตถาคตมีธรรมชาติไม่เปลี่ยนแปลง
มีอยู่ในสรรพสัตว์ และเพราะโคตรแห่งตถาคตมีอยู่ในสรรพสัตว์ การที่สรรพสัตว์
จะรู้แจ้งถึงธรรมกายนั้น ก็มีสถานะที่แบ่งประเภทการเข้าถึงความบริสุทธิ์ของธรรมกายอยู่ 3
ประเภทขึ้นอยู่กับการมีกิเลสอาสวะเครื่องห่อหุ้มมาทำให้ใจมืดหมองมีมลทินมากน้อย
หรือหมดสิ้นอาสวะทั้งปวง กล่าวคือ ธรรมกายที่อยู่ในสถานะที่ไม่บริสุทธิ์เพราะมีกิเลส
ห่อหุ้มไว้ เรียกว่า สัตตวธาตุ ธรรมกายที่อยู่ในสถานะที่บางส่วนไม่บริสุทธิ์ แต่บางส่วน
บริสุทธิ์ เพราะการเข้าถึงธรรมกายสามารถถึงพระนิพพานได้แล้ว แต่ยังอาศัยกรุณา
จึงยังคลุกคลีอยู่ในหมู่สรรพสัตว์ เรียกว่า พระโพธิสัตว์ และธรรมกายที่อยู่ในสถานะที่
บริสุทธิ์บริบูรณ์ เพราะหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะพร้อมทั้งवासนาทั้งปวง หลุดพ้นจากทุกข์
ทั้งหมดได้แล้ว เรียกว่า พระตถาคต

การแปลคัมภีร์รัตนโคตรวินิชาด มหายานอรรถกถาธรรมสารจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย ทำให้คัมภีร์เล่มนี้มีฉบับแปลภาษาไทยเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งภาษา และสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

2. ชื่อคัมภีร์รัตนโคตรวิภาค มหยาโนตตรตันตราศาสตร์ หมายถึง คัมภีร์ที่มีหัวข้อคำสอนที่ยอดเยี่ยมของมหายาน ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะหัตถาตตรครรภ์ คือธรรมกายที่รองรับความบริสุทธิ์ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากอย่างยิ่ง

4. คัมภีร์นี้กล่าวถึงตลาคตครรภว่ามีอยู่ในสรรพสัตว์ตลอดเวลา กล่าวคือ สรรพสัตว์เป็นบ่อเกิดของตลาคต ตลาคตมีอยู่ภายในของสรรพสัตว์แต่ยังไม่แสดงตัวตนออกมา เพราะมีกิเลสอาสวะมลทินทั้งหลายห่อหุ้มปกคลุมไว้ ซึ่งการที่สรรพสัตว์จะเข้าถึงตลาคตครรภได้นั้น ต้องได้รับการแนะนำสั่งสอนที่ถึงงามถูกต้องจากพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์

323

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะเรื่องตถาคตครรภ ที่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์รัตนโคตรวิภาคเท่านั้น ซึ่งเป็นการศึกษาเนื้อหาเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์ เป็นการศึกษาเพียงแง่มุมเดียวเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นอื่นๆ อีก เช่น

1. การเปรียบเทียบตถาคตครรภในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายานและเถรวาท
2. การศึกษาคำสอนแนวคิดเรื่องตถาคตครรภที่เหมือนกันและแตกต่างกันในคัมภีร์ทั้งสองนิกาย

เอกสารอ้างอิง

- ไกรฤกษ์ ศิลาคม. (2552). การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพุทธภาวะในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ผู้แปล. (2532). ศรีมาลาเทวีสีหนาทสูตร. กรุงเทพฯ: จารึก.
- _____. (2544). ศรีมาลาเทวีสีหนาทสูตร. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย จำกัด.
- ชัยสิทธิ์ สุวรรณวางกุล. (2557). ร่องรอยธรรมกายในตถาคตครรภะ. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://diri-au.org/download/seminar-2014/dr-chaisit.pdf>.
- _____. (2559). หลักฐานธรรมกายในคัมภีร์พุทธโบราณ ครั้งที่ 3: ธรรมกายในตถาคตครรภะ. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- ดวงพร อาภาศิลป์. (2556). แนวคิดเรื่องตถาคตครรภในพุทธศาสนาหายานอินเดียยุคต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ถาปกรณ์ กำเนิดศิริ. (2552). มโนทัศน์เรื่องพุทธภาวะในฐานะรากฐานทางจริยธรรมในพุทธปรัชญามหายาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- 325

- Harvey, P. (1990). **An introduction to Buddhism**. London: Cambridge University Press.
- Johnson, E.H. (1950). **The Ratnagotravibhāga Mahayanottaratantrasastra**. Patna: The Bihar Research Society.
- Monier-Williams, W. (1899). **Sanskrit-English Dictionary**. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited.
- Obermiller, E. (1931). **Uttaratantra or Ratnagotravibhāga**. Heidelberg: Acta orientalia.
- . (1931). **The Sublime Science of the Great Vehicle to Salvation, Being a Manual of Buddhist Monism**. Acta Orientalia. Vol. IX p. 104.
- Suzaki, D.T. (1968). **The Lankāvatāra Sūtra**. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Takasaki, J. (1964). **A Study on the Ratnagotravibhāga (Uttaratantra) Being a Treatise on the Tathāgatagarbha Theory of Mahayana Buddhism**. Roma: Istituto Italiano Per Il Medio Ed Estremo Oriente.
- Wayman A. & Wayman H. (1974). **The Lion's Roar of Queen Srimala**. New York & London: Columbia University Press.
- Williams, P. (2000). **Buddhist Thought**. London: Routledge.
- Zimmerman, M. (1998). **Tathagatagarbhasutra: Its Basic Structure and Relation to the Lotus Sutra**. Annual Report of the International Research Institute for Advanced Buddhology at Soka University for the Academic Year 1998. pp. 143-168.